

سکه های ایران

قره قویونلو، آق قویونلو و مشغیان خورشید

بهرام علاء الدینی

انتشارات

برگ نگار

pardegar.com
pardegar.com

سرشناسه	: علاءالدینی، بهرام، ۱۳۱۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: سکه‌های ایران: قره‌قویونلو، آق‌قویونلو و مشعشعیان خوزستان / بهرام علاءالدینی؛ ویراستار پویا علاءالدینی.
مشخصات نشر	: تهران: بزرگ‌نگار، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۳۳۶ ص.: مصور.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۵۲-۳۷-۶
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا	
یادداشت	: ص.ع. به انگلیسی:
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: سکه‌های ایرانی - تاریخ: Coins, Iranian - History سکه‌های باستانی - ایران: Coins, Ancient - Iran سکه‌شناسی - ایران: Numismatics - Iran
رد، بنده، سگره	: CJ ۳۷۶۴
رده بندی دیویی	: ۷۳۷/۴۹۵۵
شماره کتابشناس ملی	: ۵۸۵۸۹

انتشارات
بزرگ‌نگار

سکه‌های ایران

قره‌قویونلو، آق‌قویونلو و مشعشعیان خوزستان

بهرام علاءالدینی

- ویراستار: دکتر پویا علاءالدینی
- صفحه‌آرایی و طراحی جلد: محمد نجفی‌زاده
- لیتوگرافی و چاپ: طیف‌نگار؛ صحافی: رئوف
- نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۸؛ تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
- قیمت: ۸۰,۰۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۷۳۵۲ - ۳۷ - ۶

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر است.
استفاده از مندرجات این کتاب با ذکر مأخذ بلامانع است.
نشانی: خیابان شهید رجایی، خیابان پارس، میدان پارس،
مجمع تجاری پارس، زیر همکف، شماره ۲۶.

تلفن: ۴۴۷۵۱۰۶۸ - ۴۴۷۵۱۰۸۱

www.bargnegar.com
info@bargnegar.com

فهرست

۷	پیشگفتار
۹	سپاسگزاران از درستان و همراهان گرامی
۱۱	طایفه قره‌قویونلو
۱۶	قرايوسف (به تنهيد)
۱۸	امير يوسف + سلطان احمد - الايرى
۱۹	پيربوداق بن قرايوسف (به تمارى)
۲۲	پيربوداق + قرايوسف
۲۹	پير عمر (ياغى)
۳۰	اسكندر بن قرايوسف
۳۴	جهانشاه بن قرايوسف
۶۴	حسن على بن جهانشاه
۶۸	محمدي ميرزا بن جهانشاه
۶۹	اسپان (اسپندميرزا) بن قرايوسف
۷۳	طایفه آق‌قویونلو
۷۷	قراعثمان
۷۹	قراعثمان و پسرش حمزه
۸۰	محمد بن قراعثمان (عموی اوزون‌حسن)
۸۱	حمزه بن قراعثمان (عموی اوزون‌حسن)

۸۳	اوزون حسن (ابوالنصر حسن)
۱۲۱	خلیل (ابوالفتح خلیل)
۱۲۴	یعقوب
۱۹۴	بایسنغر
۲۰۵	نورعلی بن خلیل
۲۰۶	رستم
۲۵۹	سلطان احمد
۲۷۳	ابوالنارم محمد
۲۸۱	ابوالشرف الوند
۲۹۰	ابوالمظفر محمد
۲۹۹	قاسم بن اوسر بن محمد در دیاربکر
۳۰۲	زینل بن اوزون حسن
۳۰۷	مشعشعیان خوزستان
۳۱۲	المحسن بن محمد
۳۱۳	فلاح بن المحسن
۳۱۹	المهدی بن المحسن
۳۲۱	منابع
۳۲۳	نمایه

پیشگفتار

به یاری خداوند متعال و مساعدت تعدادی از دوستان بسیار عزیز و ارجمندم، اکنون ششمین مجلد از مجموعه ده جلدی سکه‌های ایران (از طاهریان تا قاجاریه)، به مجموعه‌داران و علاقمندان سکه‌های ایران تقدیم می‌گردد. نگارنده امیدوار است انتشار مجلدات پیشین، رضایت خاطر خوانندگان ارجمند را فراهم کرده باشد. مجلدات قبلی تحت عناوینی به شرح زیر در اختیار علاقمندان قرار گرفته است.

- ۱- فلوس‌های ایران (سکه ۱۰ مس از صفوی تا قاجار).
- ۲- سکه‌های ایران از طاهریان تا خورشیدیه و زمشاهیان.
- ۳- ایلخانان مغول ایران.
- ۴- از انقراض ایلخانان مغول تا استیلای تیموریان و گورکانیان.
- ۵- گورکانیان

در این مجلد، سکه‌های سه سلسله حکومتی ایران به شرح زیر به خوانندگان ارجمند معرفی می‌گردد.

- ۱- سلسله قره‌قویونلو
- ۲- سلسله آق‌قویونلو
- ۳- سلسله مشعشعیان خوزستان

قبل از معرفی سکه‌های فرمانروایان این سلسله‌ها، ضروری می‌دانم که در مورد خاستگاه، و همچنین وجه تسمیه طوایف قره‌قویونلو و آق‌قویونلو با استناد به منابع موثق تاریخی، جهت روشن‌تر شدن معنی و مفهوم این نامگذاری‌ها توضیح مختصری ارائه نمایم.

دو طایفه قره‌قویونلو و آق‌قویونلو از ترکمانان منطقه فرارود (ماوراءالنهر) و ساکن در حوالی دریاچه خوارزم (آرال) بودند که قرن‌ها با پرورش دام زندگانی خود را

می گذرانیدند.^۱ در مورد چگونگی نامگذاری این دو طایفه، همان طوری که پیشتر علاقه مندان به مطالعه متون تاریخی کم و بیش اطلاع دارند، در زبان ترکی، آق به معنای سفید، قره به معنای سیاه و قویونلو به معنای گله دار، دامدار و به طور مشخص تر، گوسفنددار است. در اکثریت قریب به اتفاق متون تاریخی، طایفه قره قویونلو را صاحبان گوسفندان سیاه و طایفه آق قویونلو را صاحبان گوسفندان سفید معرفی کرده اند. همچنین در بعضی از متون تصریح شده که چون در جنگ های طایفه ای بر پرچم یک طایفه تصویر گوسفند سیاه و بر پرچم طایفه دیگر تصویر گوسفند سفید نقش بسته بود، یکی را قره قویونلو و دیگری را آق قویونلو نامیده اند.^۲ اکنون با استناد به این گفتار تاریخی که منطقی و قابل قبول به نظر می آید، باید بپذیریم که رنگ های سیاه و سفید گوسفندان پایه و اساس نامگذاری این دو طایفه و وجه تمایز آنها از یکدیگر بوده است.

در مورد طایفه قراقویونلو در همه متون قدیم و جدید، این نام به همین صورت نوشته شده، اما در مورد طایفه قره قویونلو و در بسیاری از متون از نام قراقویونلو استفاده شده است. کلمه قرا به عنوان پیشوند بر سر اسامی بسیاری از قبایل، ابنیه و آثار و همچنین عوامل طبیعی مانند کوه، دریا، رودخانه و غیره، می تواند به معنای ریز، روبرو، امیر، بزرگ، گسترده و حتی شریف و مقدس باشد. در نام های قرا محمد، قرا عثمان، قرا بوبک، قرا ارسلان، قرا کلیسا، قرا چمن، قرا باغ و غیره، همه اشاره به معانی فوق الذکر دارند و هیچ کدام به معنای رنگ سیاه نمی باشد. در مورد کلمه آق هم اگر به عنوان پیشوند بر سر اسامی اشخاص، ابنیه بیاید، می تواند همان معانی گفته شده قبلی را نیز داشته باشد.^۳ با عنایت به آنچه گفته شد، تمایز این دو طایفه به جای نام قراقویونلو، از نام قره قویونلو استفاده نماید البته بیعی است که هر دو طایفه قره قویونلو و آق قویونلو صاحبان گوسفندان زیادی بوده اند که وجه تمایز اینها از یکدیگر، رنگ گوسفندان و یا رنگ علامت منقوش بر علم های (پرچم) آنان بوده است. انمال دارد که اکثر گوسفندان طایفه قره قویونلو سیاه رنگ بوده (از لحاظ ژنتیکی) و به تبع آن بر پرچم آن طایفه تصویر گوسفند سیاه نقش بسته بود و اکثر گوسفندان طایفه آق قویونلو سفید رنگ بوده (از لحاظ ژنتیکی) و به تبع آن، بر پرچم آن طایفه، تصویر گوسفند سفید منقوش بوده است.

بهرام علاءالدینی

۱. تاریخ دولت های اسلامی و خاندان های حکومتگر (جلد دوم)، استانبول لیب و دیگران، نشر تاریخ ایران، ترجمه صادقی سجادی، تهران، ۱۳۷۰.

۲. همان.

۳. تاریخ مغول از حمله چنگیز تا تشکیل دولت تیموری، عباس اقبال آشتیانی، چاپ چهارم، چاپخانه سپهر، تهران، ۱۳۵۶ (قسمتی از مقدمه کتاب تحت عنوان «پژوهشی درباره اصطلاحات آق - قرا - گوی - قرل» به قلم آقای فیروز منصوری).